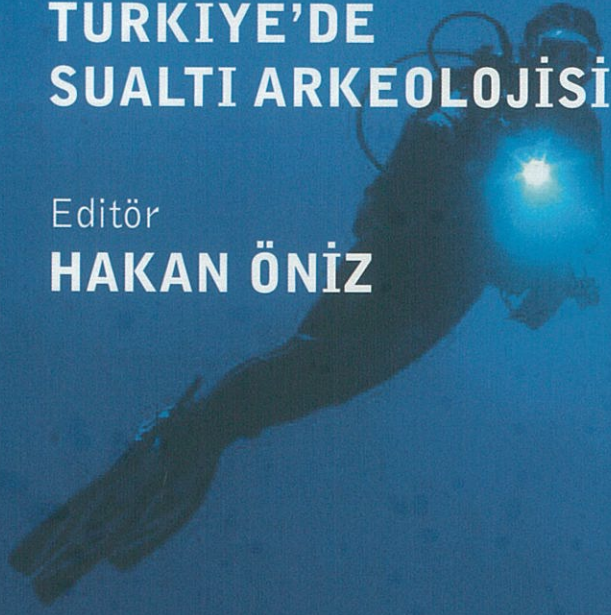

TÜRKİYE'DE SUALTI ARKEOLOJİSİ

Editör

HAKAN ÖNİZ

TÜRK
ARKEOLOJİ
VE
KÜLTÜREL
MİRAS
ENSTITÜSÜ

*This project is co-financed by the
European Union and the Republic of Türkiye*
Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti
tarafından finanse edilmektedir

Türkiye’de Sualtı Arkeolojisi

Editör
Hakan Öniz

*This publication is produced under the project of Technical Assistance for EU-Turkey Anatolian Archaeology and Cultural Heritage Institute numbered TR2014/DG/04/A4-01/001.”
The contents of this publication is the sole responsibility of Ofset Yapımevi and WEGlobal Consulting and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.*

Bu kitap Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü için Ofset Yapımevi Yayınları tarafından TR2014/DG/04/A4-01/001 numaralı
‘AB - Türkiye Anadolu Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü için Teknik Yardım’ sözleşmesi kapsamında yayınlanmıştır.
Bu yayının içeriğinden sadece Ofset Yapımevi ve WEGlobal Danışmanlık A.Ş. sorumlu olup hiçbir şekilde Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

TÜRKİYE'DE SUALTI ARKEOLOJİSİ

Editör: HAKAN ÖNİZ

Yayın Aşamasında Görev Alanlar: Ceyda Öztosun, Günay Dönmez, Elif Nur Anbarkaya, Halil Akkuş, Metehan Samet Gül, Ayşenur Toksöz

Türk ve Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü Yayınları: 018

Bu eser Ofset Yapımevi Yayınları tarafından Türk ve Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü adına üretilmiştir.

This volume is produced by Ofset Yapımevi Yayınları on behalf of the Turkish Archaeology and Cultural Heritage Institute.

This publication is produced under the project of "Technical Assistance for EU-Turkey Anatolian Archaeology and Cultural Heritage Institute" numbered TR2014/DG/04/A4-01/001.

Bu kitap TR2014/DG/04/A4-01/001 numaralı "AB - Türkiye Anadolu Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü için Teknik Yardım" sözleşmesi kapsamında yayınlanmıştır.

ISBN: 978-625-7922-05-0

© 2021, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve T.C. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi

© 2021, R.T. The Ministry of Culture and Tourism and R.T. Gaziantep Metropolitan Municipality

İstanbul, Şubat 2022

Yazışma adresi : Ofset Yapımevi Yayınları

Şair Sokak, No: 4, Çağlayan Mahallesi 34403 Kağıthane / İstanbul

Sertifika No: 45354

The contents of this publication is the sole responsibility of Ofset Yapımevi and WEglobal and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

Bu yayının içeriğinden sadece Ofset Yapımevi ve WEglobal sorumlu olup hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

Koordinasyon: Hale Ural, Hakan Tanrıöver

Tasarım: Mehmet Ulusel

Editör: Enes Öztürk

Son Okuma: Elif Nur Anbarkaya

Kapak Fotoğrafı: "Antalya'dan bir amphora", Osman Temizel (19. UKSG)

Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü

Atatürk Bulvarı, No: 24/A, 27010 Şahinbey / Gaziantep

Baskı ve Cilt: Ofset Yapımevi

Şair Sokak, No: 4, Çağlayan Mahallesi 34403 Kağıthane / İstanbul

Telefon: 0212 295 86 01

Sertifika No: 45354

Bu kitabın bütün yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerekse görsel malzemenin bir kısmı veya tamamı izin alınmadan yayınlanamaz ve dağıtılamaz.

İçindekiler

Mehmet Nuri Ersoy - Takdim 7

Kutalmış Görkay - Sunuş 9

Önsöz - George F. Bass 11

Türkiyede Sualtı Arkeolojisi: Giriş - Hakan Öniz 17

Antalya-Kumluca Geç Tunç Çağı Batığı - Cemal Pulak, Hakan Öniz 27

Uluburun Batığı - Cemal Pulak 37

Gelidonya Burnu Batığı - Tuba Ekmekçi Littlefield 43

Liman Tepe Sualtı Kazı ve Araştırmaları

- Vasıf Şahoğlu, İrfan Tuğcu, Hayat Erkanal 47

İznic Gölü Bazilikası Sualtı Kazıları 2016-2019: Hipotezler ve Elde Edilen Veriler

- Mustafa Şahin 55

Adrasan Tabak Batığı Kurtarma Kazısı

- A. Harun Özdaş, Hakan Öniz, Mustafa Demirel 63

Alanya Osmanlı Batığı Sualtı Kazısı - Hakan Öniz, Seher Türkmen 67

Yenikapı Kazıları - Rahmi Asal 73

Türkiye'nin Akdeniz Kıyıları - Hakan Öniz 95

Türkiye Batık Envanteri Projesi ve Ege-Akdeniz Bölgeleri Arkeolojik Sualtı Araştırmaları

- A. Harun Özdaş, Nilhan Kızıldağ 149

Iasos Sualtı Çalışmaları - Asuman Baldıran, Hakan Öniz 157

İstanbul'un Batısındaki Antik Limanların Keşfi

- Şengül Aydıngün, Hakan Öniz, Haldun Aydıngün 163

İstanbul Vordonisi Adası Sualtı Çalışmaları - Ahmet Bilir 173

Karadeniz Kıyılarının Arkeolojik Potansiyeli ve Batı Karadeniz Sualtı Araştırmaları

- Emre Okan 179

Hazar Gölü Batık Yerleşimi Sualtı Arkeolojik Araştırmaları - Çiğdem Özkan Aygün 187

Ayanis Kazıları Van Gölü Sualtı Araştırmaları - Serkan Gündüz, Mehmet Işıklı 191

Dalış Tarihçesi - Jeff Hakko 199

Prehistorik Denizcilik Ve Deneysel Arkeoloji - Koray Alper 205

Yasalar Açısından Sualtı Kültürel Mirası - Umut Görgülü 209

Sualtı Kültürel Mirasının Korunması - Şahin Özen 217

Sualtı Arkeoloji Enstitüsü (Ina) ve Bodrum Araştırma Merkezi (Brc)

- Tuba Ekmekçi Littlefield 221

Tına Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı - Mehmet Bezdan 227

360 Derece Tarih Araştırmaları Derneği - Mualla Erkurt, Osman Erkurt 231

Yazarlar Hakkında 237

İznik Gölü Bazilikası Sualtı Kazıları 2016-2019: Hipotezler ve Elde Edilen Veriler

Mustafa Şahin

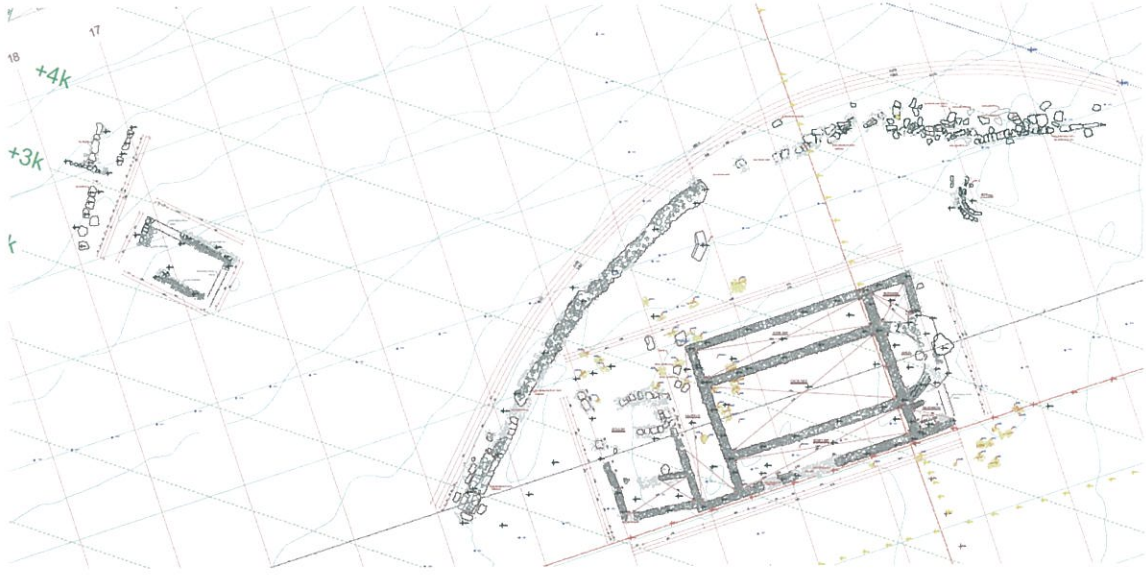

Şek. 1-Bazilika kalıntısı.

Nikaia, Hıristiyanlar açısından inançlarının temelini oluşturan bildirelerin ilan edildiği yer olması nedeniyle önemlidir: *Nikaia Konsülleri*. Antik Nikaia üzerinde yer alan Osmanlı İznik'i ise çinisi ile ön plana çıkmıştır. Her iki özelliği ile Bursa'nın turizm cenneti olan şirin ilçe, Ayasofya Kilisesi olarak tanınan ve VII. Konsül'ün toplandığı yer kabul edilen kilisenin camiye çevrilmesi ile bir anda cazibesini kaybetmiştir. Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin 2014 yılında tanıtım amacıyla havadan çektiği fotoğrafları bizimle paylaşması, turizm açısından İznik'i tekrar eski parlak günlerine döndürmek konusunda büyük bir şanstır. Bilindiği gibi söz konusu keşif kamuya duyurulduğunda dünyada büyük bir yankı uyandırmış ve neticesinde Amerika Birleşik Devletleri Arkeoloji Enstitüsü'nün süreli yayın organı olan *Archaeology Magazine* tarafından 2014 yılında dünyanın en önemli 10 keşfi arasında gösterilmiştir.¹

Bazilika kalıntısı, yerleşimi çeviren sur duvarlarının dışına gelecek şekilde ilçenin güneybatısında, kıyından yaklaşık 50 m uzaklıkta ve ortalama 2-3 metre derinlikte yer almaktadır (Şekil 1).

¹ E. Powell, "Lake Iznik, Turkey", *Archaeology*, January/February 2015. - <https://www.archaeology.org/issues/161-1501/features/2789-turkey-submerged-byzantine-basilica> (Erişim Tarihi: 06.02.2020).

Şek. 2- Bazilikal planlı kilise.

Kalıntıların bulunduğu alanda çalışmalar ilk olarak 2015 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle sualtı yüzey araştırması şeklinde başlamış, 2016 yılından itibaren ise İznik Müze Müdürlüğü başkanlığında bilimsel sualtı kazıları şeklinde devam etmiştir.

Tarafımızdan sürdürülmekte olan arkeolojik araştırma ve kazılarda; yapının kime adanmış olduğu, neden ve ne zaman yıkılıp göle battığı gibi sorularımıza cevap aranmaktadır. Bu amaçla yapının içerisinde ve çevresinde yaklaşık 10 sene sürmesini planladığımız kazılara başlanmış olup projemiz başlangıçta hazırladığımız çalışma programı dahilinde devam etmektedir. Yapının yeri ve müştemilatı göz önünde bulundurulursa, kazıların ilerleyen evrelerinde, gölün altında kilise ile bağlantılı büyük bir kompleks ile karşılaşmak bizleri şaşırtmayacaktır.

Kalıntıların merkezinde doğu-batı ekseninde uzanan bazilikal planlı bir kilise bulunur (Şekil 2). Dikdörtgen formdaki bazilika üç nef sahiptir ve ortadaki nefin doğu ucunda bir apsis yer alır. Yapının toplam uzunluğu 41,32 metre, genişliği 18,61 metredir. Kuzeydoğudaki diakonikonun kuzey duvarı diyagonal uzanmaktadır ve güneybatı yarısına bir lahit yerleştirilmiştir.

Binanın batısında *narteks* ve *atrium* bölümleri bulunmaktadır. Bazilikanın planı ve büyüklüğü İznik'teki Ayasofya Kilisesi (II. Murat Camii) ile benzerlik göstermektedir.² Aralarındaki tek fark, Ayasofya Kilisesi'nde atrium bölümünün olmamasıdır. Benzer şekilde her iki kilisenin diakonikon bölümlerinde de birer lahit vardır. Ayasofya Kilisesi'nin narteksi zaman içerisinde çok fazla hasar görmüştür ve *cardo maximus* nedeniyle *atrium* bölümü yoktur. Bu nedenle, kazılar sırasında bazilikadan elde edilecek veriler, benzer planda inşa edilen Ayasofya Kilisesi'ni daha iyi anlamamız konusunda da katkıda bulunacaktır.

2015 yılında yaptığımız yüzey araştırmasının en beklenmedik keşfi, bazilikanın içindeki ve çevresinde tespit ettiğimiz mezarlar olmuştur. Gözlemlerimiz yapı içinde ve çevresinde en az 100 mezar olduğunu göstermiştir. Bunlardan 18 tanesi de bazilikanın içinde bulunmaktadır; atriumda 5, nartekste 6, orta nefte 6 ve kuzey nefte 1 adet mezar. Mezarlar genellikle başları kuzeye bakacak şekilde doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Taş veya pişmiş toprak levhalardan yapılmış üçgen veya semerdam çatki mezarların çoğu günümüze kadar bozulmadan sağlam ulaşmıştır. Genel

2 S. Möllers, *Die Hagia Sophia in Iznik, Nikaia* (Alfter 1994), Fig. 2, 4.

Şek. 3- Yapı kalıntısı.

olarak, mezarlar plakalar biçiminde çatı kiremitleri tarafından yanal olarak sınırlandırılmıştır ve mezar taşı olarak pithos parçaları veya kalın cidarlı kaba pişmiş toprak parçalar kullanılmıştır. Mezarlar ortalama 2 metre uzunluğunda olup temenos duvarına kadar geniş bir alana yayılmışlardır. Mezarların şehir surlarının dışında ve göl kıyısında oldukları göz önüne bulundurulursa, bazilika çevresindeki mezarlar ile Nikaia Nekropolü arasında bir bağlantının olabileceği sonucuna ulaşılabılır. Devam eden çalışmalar bu konuya daha fazla ışık tutacaktır.

Yüzeysel araştırmanın bir diğer önemli bulgusu ise temenos duvarının batısında yer alan yapı kalıntısıdır (Şekil 3). Kuzey-güney doğrultusundaki temenos duvarına paralel uzanan yapının duvarları kyklopiik büyüklükte olup dörtgen kesilmiş taşlardan yapılmıştır.

Hipotezler

Alandaki yapı veya yapılar kime ait olabilir? Bu konuda 3 hipotezimiz bulunmaktadır ve bu sorularımıza cevap bulmak amacıyla kazılar devam etmektedir. Antik yerleşimin dışında ve göl kıyısında bulunan kalıntılar, bazilikanın, Hıristiyanlığın en genç şehitlerinden birisi olan Aziz Neophytos'a adanmış olabileceğini düşündürmektedir. Erken Bizans rivayetleri, Aziz Neophytos'un Diocletian döneminde Nikaia'da şehit edildiğini iddia etmektedir. Geleneğe göre, Neophytos'un öldürülme sebebi; Vali Decius'un Nikaia'yı ziyareti esnasında, valinin emrine rağmen tanrılara kurban kesmeyi reddetmesidir. Bilindiği gibi, Aziz Neophytos, Tanrı'nın emriyle Hıristiyanlığı tanıtmak ve yaymak için Nikaia'ya gönderilmiştir. Ancak Hıristiyanlığın yasak olduğu o yıllarda Aziz Neophytos Romalı askerler tarafından tutuklanmış, türlü işkenceden sonra şehrin dışına çıkarılarak göl kıyısında şehit edilmiştir (Şekil 4).³ Hıristiyanlığın kabulünden sonra, öldürüldüğü

³ <http://www.thedigitalwalters.org/Data/WaltersManuscripts/html/W521/description.html> (erişim tarihi 06.02.2020).

Şek. 4- Aziz Neophytos ve Romalı Asker.

yere bir kilise yaptırılmıştır. Güncel bilgiler sualtında bulunan bazilikanın Aziz Neophytos’a ait olabileceğine işaret etmektedir. Geleneksel hikâyeye bir efsane olsa da Nikaiâda Neophytos’a ait bir şehitliğin bulunduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Milano Fermanı’ndan (MS 313) sonra Hıristiyanlık Roma İmparatorluğu’nda yasal bir statü kazanmış ve Hıristiyanlık bir yeraltı hareketi olmaktan kurtulmuştur. Bu fermanın sonradan imparatorluk sınırlarında kiliseler inşa edilmeye başlanmıştır. Önceden evlerinde oluşturdukları kiliselerinde gizli bir şekilde ibadet eden Hıristiyanlar, fermanın sonradan kamusal alanlarda daha büyük kiliseler inşa etmiş ve bu yeni binalarda toplu bir şekilde ibadet etmeye başlamışlardır.

Nikaiâda toplanan 1. Konsül’den 12 yıl önce şehit edildiği tahmin edilen Aziz Neophytos adına yaptırılan kilise burası olabilir mi? Diakonikon olarak adlandırdığımız mekânda 2017 yılında yaptığımız kazılarda doğu duvarının bir apsisle sonlandığı ortaya çıkmıştır. Mekânın küçük ve doğu duvarında apsis bulunması erken dönem martyriumlarını hatırlatmaktadır.⁴ Odanın kuzey duvarının yapıya paralel değil de diyagonal ilerlemesi de bazilika ile bu mekânın farklı dönemlerde inşa edilmiş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Diğer bir ifade ile diakonikon olarak adlandırdığımız bu küçük oda, genç yaşlarda şehit edilen Aziz Neophytos’a adanmış bir martyrium olabilir. Kentlerin Hıristiyanlaştırılmasında pagan tapınakların yanına inşa edilen aziz mezarları önemli rol oynamıştır. Örneğin, Antiocheia ad Oronthes Kenti’nde bulunan Apollon Daphne kutsal alanına MS 354 yılında Aziz Babylos’un rölikleri taşınmış ve 394 yılındaki Teodisius Fermanı’ndan sonra tapınağın yerine bir kilise inşa edilmiştir.⁵ Nikaia’nın Hıristiyanlaştırılmasında da benzer bir geçişin olduğu düşünülebilir.

MS 325 yılında İznik’te gerçekleşen 1. Konsül Toplantısı Vatikan’daki Sistina Şapeli’nde (Cappella Sistina) yer alan bir freskte tasvir edilmiştir (Şekil 5)⁶. Hıristiyanlığın dört büyük

4 F.W. Deichmann, *Einführung in die christliche Archäologie* (Darmstadt 1983), 55 f.; A. Aydın, *Lahit Formlu Rölikler*, Sunan – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (Antalya 2011), 15 Anm. 65.

5 A. Aydın, *Lahit Formlu Rölikler*, Sunan – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (Antalya 2011), 25 Anm. 98.

6 W.J.G.A. Veth, “The Frescoes of the Ecumenical Councils in the Sistine Salon (1590) and the Catholic Conciliar Historiography”, Th.D. Thesis, Pontifical University of the Holy Cross (Rome 2003), *Annuario Historiae Conciliorum* 34,

Şek. 5. Konsül Toplantısının yer aldığı fresk.

mezhebi tarafından tanınan 1. Konsül'ün toplandığı yapı hâlâ bilinmemektedir. Söz konusu fresk, konsül toplantısı ile birlikte binanın bulunduğu olası yeri de tasvir etmektedir. Her ne kadar fresk 1590'larda yapılmış olsa da sahnenin sol üst köşesinde yer alan panoramik görüntü, freski özellikle ilginç hâle getirmektedir. Detaydan anlaşıldığı kadarıyla, toplantının yapıldığı bina sur duvarlarının dışında ve göl kenarında bulunmaktadır. Bu konum halihazırda İznik Gölü kıyısında kazısını sürdürdüğümüz alan ile yakın benzerlik göstermektedir.

Acaba kazısını yaptığımız bazilikanın bir bölümü 1. Konsül'ün toplandığı salon olabilir mi? 1. Konsülün toplandığı yapının mimarisi hakkındaki bilgilerimizi Willibald (727-729) adındaki bir İngiliz hacıdan almaktayız.⁷ Willibald, kiliseyi İsa'nın cennete yükseldiği Olives Dağı'ndaki kiliseye benzeterek içinde Konsül'e katılan piskoposların tasvirlerinin bulunduğunu söylemektedir. Ayrıca, kilisenin üzerinin açık olduğunu, tam ortasında üzerinde mum ile bronz bir sunağın bulunduğunu ve her türlü hava koşulunda yanması için mumu içine alan cam bir fanusun bulunduğunu zikretmektedir.

1675 yılında İznik'i ziyaret eden John Covel ise Göl kapı ile Yenişehir kapı arasında Bahçekapı adında, iki kule ile korunan küçük bir kapının bulunduğundan bahsetmektedir.⁸ Kapının çıkışındaki çayırda Türkler Ramazan ayında iftardan sonra toplanarak eğlence düzenlemektedirler. Surlara yakın bir yerde ise Rumların "318 Havari" olarak adlandırdıkları bir ayazma bulunmaktadır. Sözü edilen kapı ve ayazma 2019 yılındaki araştırmalarımız esnasında tespit edilmiştir. Ayazmanın adının 318 havari olması ve bizim bazilikaya yakınlığı, Konsül Sarayı'nın burada olabileceğinin bir diğer işaretidir.

Alan ile ilgili son hipotezimiz ise kilisenin bir tapınağın üzerine inşa edilme olasılığıdır. Roma İmparatoru Commodus'un (MS 180-192) talimatı ile MS 183 yılında şehir surlarının dışına bir Apollon Tapınağı inşa edildiği bilinmektedir.⁹ Yazılı kaynaklara göre, inşaatın mimarı Bac-

2002, 209-455; M. Şahin, "İznik Gölü Bazilika Kalıntısı Sualtı Yüzeysel Araştırması", *TİNA Denizcilik Arkeoloji Dergisi* 4, 2015, 49 Abb. 19.

7 C. Mango, "Birinci Ökümenik Konsil'in Toplandığı Yer ve Kutsal Pederler Kilisesi", I. Akbaygil, H. İnalçık, O. Aslanapa (eds.), *Tarih Boyunca İznik* (İstanbul 2004), 305-306.

8 J. Covel, *Voyages en Turquie 1675-1677*, ed. Jean Pierre Grélois, (Paris 1998).

9 S. Şahin, *Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia) / İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu II,3*, IK 10,3 (Bonn 1987), 15.

Şek. 6- Kurşun Mühür.

tında mı bulunmaktadır? Yukarıda Antiocheia ad Oronthes örneği ile göstermeye çalıştığımız gibi, pagan yapılarının kiliseye dönüştürülmesi özellikle geçiş evresinde çok sık karşılaşılan bir durumdur.

2016 yılında kilisenin bema duvarının batısında yaptığımız kazılarda, bema duvarının hemen altında boydan boya uzanan iki mezar tespit edilmiştir.¹¹ Yapılan kazılarda mezar buluntuları arasında özellikle İmparator Valens (364-378) ve Valentinianus’a (375-392) ait sikkeler çok önemlidir.¹² Çünkü bu sikkeler yapının 390 yılından sonraki bir tarihte yapıldığını açık bir şekilde belemektedir. Bu tarih 391 yılında pagan tapınaklarının yasaklandığı 1. Theodosius’un Fermanı’na da uymaktadır.

Bazilika, üç nefli, orta nefinde apsis bulunan erken dönem kiliselerine ait ünik bir yapıdır. Kazılarda bulduğumuz MS 5-6. yüzyıllara tarihlenen Pantokrator İsa betimli hacı mührü veya Gallerli Asker Aziz Baruç’a ait kurşun mühür, kilisenin önemine işaret eden buluntular arasında yer almaktadır (Şekil 6). Hacı mührünün arka yüzü boştur. Ön yüzde taht üzerine oturmuş şekilde betimlenen Pantokrator İsa yer almaktadır (Şekil 10). Kucağı üzerindeki sol elinde Kitâb-ı Mukaddes’i tutarken, yukarı kaldırdığı sağ eli ile takdis hareketi yapmaktadır. Söz konusu mühürler, Hıristiyanlar tarafından bazilikanın hacı kilisesi olarak kabul edildiğinin çok önemli bir göstergesidir.

Sürdürdüğümüz kazılar esnasında bulunan Antoninus Pius (MS 138–161) veya Septimius Severus (MS 195-197)¹³ dönemlerine ait sikkeler, yine MS 1-2. yüzyıllara tarihlenen kandiller veya erotik kandil parçası, burada kilise öncesi bir yapının bulunduğu dair önemli kanıtlar arasında yer almaktadır. Bu buluntular, Commodus’un yaptırdığı kayıp Apollon Tapınağı’nın yerine işaret eder gibidir.

Kilise inşa edilmeden önce, olasılıkla, mevcut tapınağın itibarını yok etmek için yanına bir martyrium inşa edilmiş olmalıdır. Neophytos’a ait olduğuna inandığımız lahit odası, yani diakonikon, bu nedenle kiliseden önceki tarihe işaret etmelidir. Zemin seviyesinde veya kilisenin etrafında tespit ettiğimiz mezarlar veya apsisin içinde ortaya çıkardığımız geç dönem duvar kalıntısı, kilisenin muhtemelen büyük bir depremden sonra yıkıldığını ve bir daha onarılmadığını göstermektedir. Daha sonraki tarihlerde muhtemelen boyutları küçültülerek, yapı bir mezar kiliseye dönüştürülmüştür. Bazilikanın bir bölümünü çevreleyen sembolik temenos duvarı ve yapının çevresinde yer alan çok sayıda mezar bu olasılığı güçlendirmektedir.

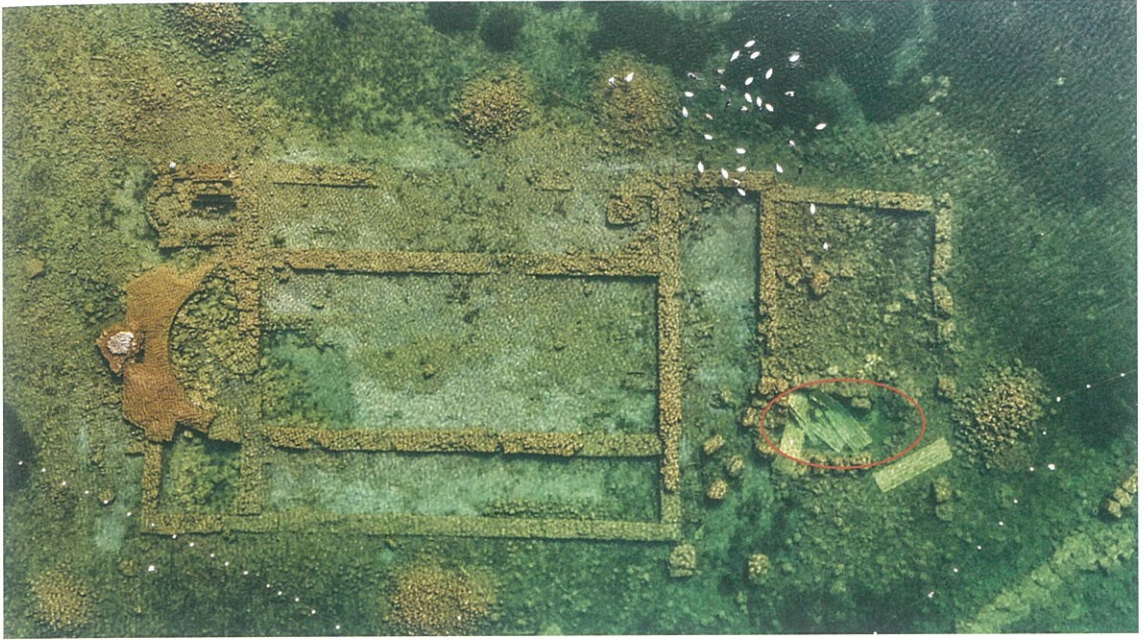
10 S. Şahin, “İznik Gölü Bazilika Kalıntısı Sualtı Yüzey Araştırması”, *TINA Denizcilik Arkeoloji Dergisi* 4, 2015, 50 Abb. 20.

11 M. Şahin, “İznik Gölü Bazilika Kazıları-2016”, *TINA Denizcilik Arkeoloji Dergisi* 6, 2016, 64 vd.

12 M. Şahin, “İznik Gölü Bazilika Kazıları-2016”, *TINA Denizcilik Arkeoloji Dergisi* 6, 2016, 72 vd. fig. 13-14.

13 M. Şahin, “Nikaia’nın Kayıp Apollon Tapınağı”, *Bursa’da Zaman* 23, 2017, 53.

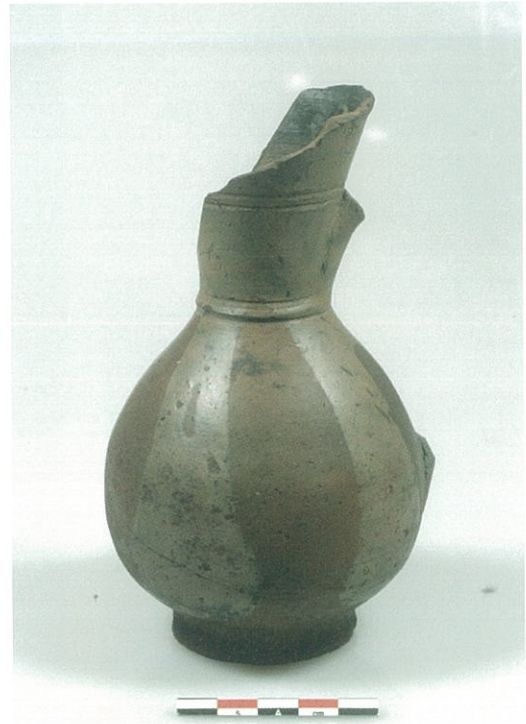
tianus’tur. Sualtı yüzey araştırmalarımız esnasında tespit ettiğimiz, kiliseye ait olmayan sütun gövdesi veya üst yapı elamanından oluşan çok sayıdaki mimari taş eser,¹⁰ kilisenin mevcut bir tapınağın üzerine kurulmuş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Acaba günümüzde kayıp olan Commodus’un Apollon Tapınağı bu kilisenin temelleri al-

Şek. 7- Su kuyusu olduğu düşünülen alan.

İngiliz Hacı Willibald, 1. Konsül'ün toplandığı salonu tarif ederken, salonun üzerinin açık ve dikdörtgen bir plan sahip olduğundan, ayrıca ortasında kutsal yağ çıkan bir kaynağın bulunduğundan söz etmektedir. Bu nedenle 2019 yılı kazıları yapının atrium bölümüne kaydırılarak su kuyusu olduğu düşünülen alan kazılmıştır (Şekil 7). Açmada sürdürülen kazılarda yapının temel duvarlarından 60 cm daha derine inilmesine rağmen henüz zemine ulaşamamıştır. Bununla birlikte açığa çıkan buluntular arasında 12. yüzyıla ait çok sayıda seramik kap kacak (Şekil 8), cam bilezik veya scyphate olarak adlandırılan (fincan şekilli madeni para) bakır paralar mevcuttur. Bununla birlikte alanın mimari malzemenin yanı sıra sunak veya ostotheke gibi çok sayıda parçalanan taş eserle doldurulmuş olduğu da ilk önemli tespitlerimiz arasında yer almaktadır. Elde edilen ön verilere göre, yapının MS 12. yüzyılda bilinçli bir şekilde gömülerek tamamen terk edildiğini söylemek mümkündür. Daha sonraki bir tarihte mevcut kalıntılar tamamen göl sularına batarak gözden kaybolmuş ve zamanla unutulmuştur.

Sonuç olarak, elde ettiğimiz ilk verilere göre, bazilikada en az 4 inşaat evresinin olduğunu söylemek mümkündür; tapınak veya erken yapı evresi, MS 4. yüzyılda yapıya eklenen martyrium evresi, MS 5. yüzyılın başlarında inşa edilen bazilika evresi ve son olarak küçültülerek mezar kilisesi-

Şek. 8- Seramik Kap.

ne dönüştürüldüğü son evresi. 2019 buluntuları düşündüğümüzün aksine yapının 12. yüzyıla kadar kullanıldığını ve bu tarihten sonra tamamen terk edildiğini ortaya koymuştur. Bazilikanın ne zaman ve nasıl doğa felaketi veya felaketleri ile yıkıldığı veya en son ne zaman yapının göle battığı gibi sorularımızın cevabını ise halihazırda sürdürdüğümüz sismik araştırmalardan elde edeceğimiz neticeler verecektir. Sorularımıza cevap bulabilmek amacıyla 2016 yılında başladığımız sualtı kazıları aralıksız devam etmektedir. Ancak İznik Gölü'nün batık yapıları gizemini korumaktadır.

Kaynakça

- Aydın, A., (2011), *Lahit Formlu Rölikerler*, Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.
- Covel, J., (1998), *Voyages en Turquie 1675–1677*, ed. Jean Pierre Grélois, Paris.
- Deichmann, F.W., (1983), *Einführung in die christliche Archäologie*, Darmstadt.
- Mango, C., (2004), “Birinci Ökümenik Konsil’in Toplandığı Yer ve Kutsal Pederler Kilisesi”, I. Akbaygil, H. İncalcık, O. Aslanapa (eds.), *Tarih Boyunca İznik*, 305-312, İstanbul.
- Möllers, S., (1994), *Die Hagia Sophia in Iznik, Nikaia*, Alfter.
- Powell, E., (2015), “Lake Iznik, Turkey”, *Archaeology*, January/February.
- Şahin, M., (2015), “İznik Gölü Bazilika Kalıntısı Sualtı Yüzey Araştırması”, *TINA Denizcilik Arkeoloji Dergisi* 4, 33-51.
- Şahin, M., (2016), “İznik Gölü Bazilika Kazıları-(2016)”, *TINA Denizcilik Arkeoloji Dergisi* 6, 64-79.
- Şahin, M., (2017), “Nikaia'nın Kayıp Apollon Tapınağı”, *Bursa'da Zaman* 23, 52-53.
- Şahin, S., (1987), *Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia) / İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu II*, 3. IK 10,3 Bonn.
- Veth, W.J.G.A., (2002), “The Frescoes of the Ecumenical Councils in the Sistine Salon (1590) and the Catholic Conciliar Historiography”, Th.D. Thesis, Pontifical University of the Holy Cross (Rome 2003), *Annuario Historiae Conciliorum* 34, 209-455.